THE EPISTOLARY WRITER IOAN CARAGIANI

Mirela Averikios
Assist. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: Ioan Caragiani has maintained over the years, with a real and sincere involvement, a rich correspondence with important people of his time or with his friends, on topics of great interest to him, literary, political and religious, which he sometimes treats repetitively, with many details. He was also concerned to present in his letters, details of the history of the Aromanians, their deeds of arms during the Greek revolution of 1821, and their desire to free themselves from the oppressive tutelage of the Constantinople Patriarchate, which forbade the use of the Romanian language in churches and schools. In his letters on personal matters, he is frank and equally frank in seeking advice from his addressees.

Keywords: aromanians, history, literature, relegion, politics

Ioan Caragiani (1841-1921), originar din Grecia, dintr-o familie de aromâni, după terminarea studiilor preuniversitare și universitare în țara natală, vine în România, în anul 1864 și, după o scurtă perioadă de ședere în București, se va stabili la Iași, unde va activa ca profesor de limba elină la Gimnaziul Central (Liceul Național), timp de șase ani (1864-1870), ca profesor universitar la Facultatea de Litere și Filosofie, Catedra de Istoria literaturii eline de la Universitatea din Iași, post pe care îl ocupă mai bine de patru decenii (1866-1904). În perioada 1878-1901, deține și funcția de Director al Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, contribuind substanțial la îmbogățirea fondului de carte al bibliotecii și conferind stabilitate acestui important focar cultural din capitala Moldovei.

Personalitatea aromânului Ioan Caragiani, om politic și om de cultură din spațiul românesc poate fi cunoscută din scrierile sale și din mărturiile unor oameni politici și de cultură ai vremii. Pericle Papahagi este de părere că din corespondența purtată de Ioan Caragiani cu aceștia, reiese în modul cel mai evident calitatea sa de întemeietor și susținător al cauzei românești din Peninsula Balcanică.[1] Și Șerban Tanașoca, care a editat unele scrisori ale lui Caragiani, consideră că acestea „constituie o bogată mină de informaţii privitoare nu numai la viaţa şi activitatea ştiinţifică şi literară a ilustrului aromân stabilit, după absolvirea Universităţii din Atena, ca profesor de limba şi literatura elină la Iaşi, dar şi la mişcarea de redeşteptare naţională macedoromână al cărei protagonist el a fost încă din zilele domniei lui Alexandru Ioan Cuza."[2]

Subiecte istorico-literare

Într-o scrisoare către Aron Densușianu, din 9 noiembrie 1875, Caragiani îi mulțumește pentru traducerea trimisă și îl informează că nu a putut-o încă parcurge, aflându-se în convalescență după boala de tifos, dar că o va citi și trimite curând, „ca să fie reprezentat și dialectul Macedonian."[3] E o scrisoare rece, convențională, judecând și după adresarea „Domnul meu", mult deosebită de adresările călduroase către alți destinatari,

[1] Pericle Papahagi, *Vieaţa lui Ioan Caragiani*, în *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică de Ioan Caragiani (n.1840-1921)*, publicare postumă, însoţită de o notă biografică de Pericle Papahagi, membru corespondent al Academiei Romane, directorul Liceului „Mircea Vodă" din Silistra şi nepot de soră al autorului, vol. I, București, 1929, p. VI.
[2] Nicolae-Șerban Tanașoca, *Spicuiri istorice și literare din corespondența lui Ioan D. Caragiani*, Balkan Studies, p. 1.
[3] BAR, S16 (1), DXXX.

precum „Respectabile și iubite colega.” Cu Densușianu pare să fi avut Caragiani un conflict, pentru care își va cere scuze într-un bilet trimis ulterior, „pentru incidentul regretabil.”[4]

Într-o scrisoare trimisă din București, pe 7 septembrie 1877,[5] lui Iacob Negruzzi, Caragiani îl anunță că îi trimite fragmente de traduceri din *Retorica* lui Aristotel pentru a fi publicate în revista *Convorbiri literare*:

> „Iubite Negruzzi, Îţi trimit cu poşta de astăzi un pachet care conţine următoarele: *Pasiunile* lui Aristotele, din cartea a III-a *Retoricei* pe cari le ştii. Pe lângă aceasta, caracterele vârstelor şi plăcerea tot din *Retorica* lui Aristotele. Separat, cu altă numerotaţie, câteva bocituri greceşti moderne. Dacă crezi că merită a fi cetite şi de alţii pentru curiozitate, fă ca să iasă la lumină. Aş dori ca să fac o cărticică din traducerile de mai sus din retorica lui Aristotele şi cu ocazia tipărirei în „Convorbiri” ar fi foarte economicos să le scoatem şi în carte în 1000 exemplare. Dacă se poate, fă să se tipărească şi aparte şi, când voi veni la Iaşi, regulăm socoteala la tipografie.”[6]

Traducerile lui Caragiani făceau parte, de fapt, din cartea a II-a a *Retoricii* aristotelice, în care Stagiritul se ocupă cu predilecție de „pasiuni”, în funcție de care, spune el, „oamenii se diferențiază în privința judecăților lor.”[7]

Într-o scrisoare din 14 iunie 1882,[8] adresată lui Alexandru Roman, Caragiani îl informează că a primit cele 15 exemplare trimise de acesta din ziarul *Confederazione Latina,* nr.5, destinate a fi trimise unor importante personalități din Transilvania, întrucât era vorba în acel număr de românii din Transilvania. Într-adevăr, în acel număr erau descrise persecuțiile suferite de românii transilvăneni din partea autorităților maghiare, dar mai interesant este faptul că articolul precedent din același număr se referă la *Persecuzioni della Grecia conto i Macedo-Romeni*, în care este menționat și apreciat Apostol Mărgărit „per aver voluto fondare a proprie spese una scuola di lingua rumena in *Vlaho-Clissura*”, demers inițial refuzat de oficialități, dar aprobat cu condiția ca școala să funcționeze în propria casă a lui Mărgărit; pentru că intenția fondatorului era să propage limba națională, el a suferit tot felul de prigoniri, se mai specifică în respectivul articol.

Cu Ion Ghica, Caragiani a purtat o amplă corespondență și pe teme istorico-literare, aflată la BAR, în *Fondul Ion Ghica*, cota S 32(16-24), DCIX. În aceste scrisori, aflând de interesul lui Ghica pentru revoluția de la 1821, Ioan Caragiani, constant preocupat de cauza aromânilor, detaliază contribuția majoră a acestora la pregătirea și desfășurarea revoluției grecești.

Într-o lungă scrisoare (62 de pagini), din 29 decembrie 1884[9], adresată lui Ion Ghica, care îl rugase să-i indice cărți scrise de greci despre revoluția greacă, Caragiani îi recomandă cărțile cunoscute de el, trei la număr, și, pentru ca destinatarul scrisorii să fie mai bine informat despre rolul jucat de aromâni în revoluția greacă, îi descrie pe larg vitejiile cuțovlahilor, despre care spune că „au fost neastampărați de totdeauna, de când cu venirea Turcilor care se vede că nu-i supuseseră pe deplin”. Pentru verificarea adevărului informațiilor furnizate de el, Caragiani îi indică lui Ghica „o carte de colecțiune de cântece populare grecești intitulată *Τραγούδια Ρωμαίικα. Popularia carmina Greciae recentioris,* edidit Arnoldus Passow, Lipsiae, 1860.” Îi mai recomandă „o carte autoritară între Greci, despre resboaiele Suliaților cu Alipașa, scrisă de un Român Cutzovlah de pe munții de la

[4] BAR, S16 (2), DXXX.
[5] BAR, S 18 (1), LI.
[6] Traducerile au fost tipărite și separat în: Aristotele, *Pasiunile. Traducere din Retorica lui Aristotele. Cartea II,* de J. Caragiani, Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii Romani), 1884.
[7] Aristotel, *Retorica*, ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftei, Editura IRI, București, 2004, p. 189.
[8] BAR, S52(1), DCCCXXI.
[9] BAR, S32 (16) DCIX.

Volo." Îi mai indică o altă carte a lui Passow „despre resboaiele Suliaților cu Alipașa", pe care o avea în bibliotecă și se oferă să i-o trimită. Îl informează și despre intenția sa de a scrie o carte despre contribuția românilor la renașterea limbii și literaturii grecești, mai importantă decât însăși contribuția grecilor, pentru care nu are încă suficiente date, dar, când va fi publicată, adaugă Caragiani, „sunt sigur că are se fie mare alarmă în jurnalele grecești." În aceeași scrisoare, Caragiani îi recomandă lui Ghica câteva cărți importante privind rolul românilor înainte și în timpul revoluției grecești antiotomane, între care: Pouqueville, *Histoire de la Grèce*, Picot, *Les Roumains de la Macédoine*, Darné, *Les Roumains du sud*. În încheierea cuprizătoarei sale scrisori, Caragiani se scuză că i-a dat „notițe așa de incomplete" și îl anunță că îi trimite un pachet de cărți, rugându-l să i le trimită înapoi când nu-i vor mai fi de trebuință, fiindu-i necesare pentru „o carte ce prepar ca se dovedesc serviciile aduse de Români Grecilor."

Tot o scrisoare detaliată (16 pagini) îi trimite din București Caragiani lui Ion Ghica, pe 30 martie 1885[10], indicându-i și alte cărți importante pentru a cunoaște contribuția aromânilor la revoluția greacă și, după ce reia pe larg în discuție faptele de arme ale aromânilor, încheie cu umor: „Cred că am prelungit vorba și mă grăbesc a termina rugându-vă a mă scuza de poliloghie."

În scrisoarea din 21 noiembrie 1885,[11] Caragiani îl informează pe Ion Ghica că detaliile pe care i le-a dat în scrisorile precedente despre romanitatea aromânilor, le-a reunit într-o scriere mai amplă, de 160 de pagini, și îl roagă să-i trimită înapoi două dintre cărțile împrumutate, pentru a scrie în cartea intenționată despre originea Suliaților și despre meritele lor. Menționează că a ajuns cu scrierea sa la coala 17, după care a întrerupt provizoriu tipărirea ei, oferindu-și o binemeritată odihnă, urmând apoi a-i vizita din nou pe românii de la Pind pentru a mai culege informații; scrie că a petrecut acolo două luni, mergând din sat în sat, dar consulul grec din Ioanina, acuzându-l că ar fi spion austriac, l-a ținut acolo trei luni, încercând să-i confișteze notițele, dar a reușit să scape cu ele intacte și spera să termine în trei luni toată cartea. Dat fiind însă faptul că nu dispunea de banii necesari continuării tipăririi cărții, fiindcă fusese nevoit să cheltuiască mari sume pentru a scăpa de acuzațiile din Ioanina, Caragiani scrie că va trimite spre tipărire cele 17 coale, sperând să obțină o finanțare de la stat pentru tipărirea celorlalte, urmând a despăgubi statul în cărți pentru premii. Îl roagă în încheiere pe Ghica să intervină pentru aceasta pe lângă Titu Maiorescu, comunicându-i acestuia propria impresie despre ceea ce scrisese Caragiani în cele 17 coale. „Astfel suntem siguri că în curând va eși cartea la lumină", nădăjduiește Caragiani.

În scrisoarea către Ion Ghica din 3 iulie 1886,[12] Caragiani își exprimă mulțumirea pentru aprecierile măgulitoare ale acestuia la adresa scrieii sale despre „istoria suliaților"; deducem că îi trimisese lui Ghica manuscrisul lucrării *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, care începe cu ample informații despre acești aromâni din împrejurimile munților Suli.

În scrisoarea din 16 octombrie 1886,[13] Caragiani îl informează pe Ghica că s-a început tipărirea parțială a cărții sale, în 1000 de exemplare, urmând a fi publicată și „în revista istorică a Dlui Tocilescu"; apare aici și titlul complet al cărții „ce am gătit și pe care o intitulez: studii istorice asupra Românilor din peninsula Balcanică dela trecerea legiunilor romane din Dacia în Moesia până în zilele noastre." Își numește cartea drept „o încercare", întrucât, pentru o carte serioasă, consideră că e nevoie de mai mult timp petrecut la fața locului, prin trimiterea unui împuternicit oficial, așa cum a procedat Academia din Berlin scriind despre Albania.

[10] BAR, S 32, (17) DCIX.
[11] BAR, S32 (19), DCIX.
[12] BAR, S 32 (20), DCIX.
[13] BAR, S32 (21), DCIX.

În scrisoarea către I. Ghica din 23 mai 1888,[14] Caragiani speră că prin cartea pe care o pregătește va reuși să convingă Europa că „în provinciile pretinse de regele Γεώργος nu numai că locuesc și astăzi Români în majoritate, dar că acești români sunt chiar sufletul acelor provincii, elementul cel mai vital în toate privințele, cu singurul defect că d' abia în 15-20 de ani și-a venit în simțirea națională."

Într-o scrisoare din 17 iunie 1892,[15] către Dimitrie A. Sturdza, Ioan Caragiani îi aduce vii mulțumiri pentru „prețiosul dar" făcut Bibliotecii Centrale din Iași, constând în 43 de volume ale lucrării lui Feyer, *Codex diplomaticus Regni Hungariae* și din 21 de volume ale lucrării *Theatrum Europaeum*, apreciate de Caragiani drept „cărți în adevăr de o mare importanță pentru istoria noastră națională și indispensabile celor cari doresc să se ocupe de istoria neamului nostru."

Într-o scrisoare către Principesa Sturdza, din 6 mai 1896,[16] Ioan Caragiani, în calitate de director al Bibliotecii Centrale din Iași, îi mulțumește pentru darul făcut bibliotecii, constând în 43 de cărți în 64 de volume, „cărți rare, greu de găsit și de o mare importanță pentru Istoria Țărilor Române", apreciază Caragiani.

Într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, din 12 aprilie 1900,[17] Caragiani îi mulțumește pentru trimiterea operei complete a acestuia, cu care s-a delectat, spune el, în cele trei zile de Paște; îl felicită pentru nemuritoarele „copii de pe natură ", în care apreciază că face dovada unei mari măiestrii literare. Negruzzi a fost un scriitor prolific, iar peisajele din natură care l-au putut încânta pe Caragiani vor fi fost cuprinse în cărțile sale *Plimbări prin munți* (1868) și *Pe malul mării* (1870).

În scurta misivă către Ioan Filitti, din 12 iulie 1914,[18] Caragiani îi mulțumește pentru cartea trimisă, în care a aflat „lucruri cu totul noi și importante" și îl felicită pentru scrierea ei. Întrucât Caragiani nu precizează despre ce carte e vorba, s-ar putea prezuma că e una dintre lucrările lui Filitti anterioară datei scrisorii: *Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate*, București 1913; *Din arhivele Vaticanului. I. Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate (1353 - 1699); II. Documente politice [Text tiparit]: 1526-1788,* București, 1913.

Subiecte politico-religioase

Într-o scrisoare din 6 iunie 1881, trimisă din Iași, Ioan Caragiani îi scrie lui Ion Ghica, aflat la București, despre tratativele începute de el în anul 1880 cu reprezentanții papei Leon al XIII-lea în vederea unirii aromânilor cu Biserica din Roma, tratative susținute și continuate de Apostol Mărgărit; această dorință unitaristă era o măsură *in extremis* gândită de cei doi, în urma refuzului Patriarhiei din Constantinopol de a aproba ținerea slujbelor în bisericile aromânești din Grecia în limba română:

> Vara trecută, între alte treburi pentru care m-am dus la Roma a fost şi chestia bisericii pentru macedoromâni. Toate încercările ce făcurăm cu Margarit la Constantinopoli pentru a veni la o înţelegere cu Patriarhul grecesc să dea o circulară arhiereilor eparhioţi să lase liberi pe preoţii români să slujească româneşte şi să nu împiedice şcolile române au fost zadarnice. Se ştie că arhiereii numesc pe eforii şcoalelor şi bisericilor şi aleg totdauna oameni cu idei greceşti sau le poruncesc acestor efori să persecute şcolile române. Deci m-am gândit şi cu Margarit şi cu alţi macedoromâni că dacă nu ne vom scăpa de clerul grecesc, şcoli române nu vom putea să avem şi limba română în biserici este imposibil să o introducem. Astfel dar, ne gândirăm să facem la urma urmei cum făcură mulţi bulgari din Tracia şi din

[14] BAR, S32 (23), DCIX.
[15] BAR, S 87 (3), DCCCLXVI.
[16] BAR, S 26 , DCCLXVI.
[17] BAR, S 18 (2), LI.
[18] BAR, S 11(1) DXXIX.

Macedonia, adică să începem în mai multe sate să ne facem uniţi, însă aceasta era să se facă când n-am fi putut să reuşim alege o delegaţiune română pentru care am lucrat şi preparat terenul în vara trecută; însă alegându-se delegaţiunea, planul era ca această delegaţiune să ceară şi exarhatul. Astfel dar, ajungând la Roma am vizitat pe primul ministru al lui Papa, care m-a prezentat şi la ceilalţi oameni ai lui Papa şi am pus la cale ce este de făcut la un caz extrem, şi ei au scris atunci monseniorului Vanutelli, legatul lui Papa la Constantinopoli şi am făcut împreună cu ei şi hârtiile necesare ce erau să se adreseze la locurile competente pentru a ajunge la un rezultat, şi aceste hârtii le posedă Dl. Mărgărit. Când iarna mă prezentai la Regele, m-a întrebat şi despre această chestiune (nu ştiu de unde aflase totul) şi a aprobat totul. Acuma delegaţiunea s-a ales, exarhatul are să se ceară în curând, cum rămânem însă cu Papa şi cu oamenii săi şi cu Vanutelli care a luat serios de tot lucrul; căci în scrisoarea de 2 iuniu Margarit îmi scrie că părintele Vanutelli l-a căutat în toate zilele pe Margarit, cum auzii că venise delegaţiunea română şi Margarit, şi lăsă vorbă la 1 iuniu la redacţia jurnalului „Courrier d'Orient" să meargă să-l întâlnească cât mai în grabă că are să vorbească de afaceri serioase. Marţi în 2 iuniu era să meargă Margarit să se întâlnească. Nu ştiu ce trecere are părintele Vanutelli către ambasadori, dar cred că are să mijlocească şi el sperând că are să facă pe români uniţi, o adevărată comedie, căci acum alegându-se delegaţia unitismul rămâne in suspenso.[19]

Și dintr-o scrisoare a lui Apostol Mărgărit, din 16 iunie 1881,[20] se poate deduce convingerea acestuia că numai printr-o unire cu Biserica Romei se putea asigura păstrarea caracterului național al aromânilor:

Pentru exarhat, lucrăm ca românii să aibă arhierei români şi preoţi români independenţi de Patriarhia grecească; şi spre a obţine aceasta nu este alt mijloc decât a lichida supremaţia Patriarhului grec şi a recunoaşte supremaţia Papei, care va fi pomenit în bisericile românilor numai de arhiereii români; şi numai atâta fără ca să schimbe românii nimica din ritul lor actual. Toate dogmele şi obiceiurile religiunii lor au să rămâie neatinse; cărţile bisericeşti, calendarul, în fine tot are să fie întocmai cum a fost şi până acum în bisericile lor, nici o vorbă nu va fi schimbată, nici un obicei, nici o ceremonie nouă nu vor fi introduse; aşa încât românii vor avea aceeaşi religie şi aceleaşi sărbători, ceremonii etc. ca şi până acum, cu diferenţa că arhiereii români, numai când slujesc, vor pomeni pe Papa în loc de a pomeni pre patriarhul grec, ceea ce nu face nici o impresie nici la mirenii, nici la clericii români, care sunt încântaţi că se vor emancipa de jugul arhiereilor greci.

Despre realitatea persecuțiilor suferite de preoții ortodocși aromâni pentru ținerea slujbelor în limba română, nu în limba greacă, îi scrisese Caragiani lui Ion Ghica, pe 6 februarie 1881:

Dl. D. Obedenaru, primul secretar al Legaţiunei noastre la Roma îmi scrie o scrisoare în care între altele îmi relatează şi faptul următor dintr-o scrisoare ce priimi de la însuşi preotul despre care va fi vorba:

Un preot român din oraşul Perivoli (oraş românesc), după ce stătu pe aci vreo doi-trei ani, se întoarse acolo şi făcea pe profesor. Iarna aceasta se făcu profesor în Velestin (patria lui Riga Ferreos, întemeietorul Eteriei), unde sunt mulţi români. Velestinul este vreo 2-3 ceasuri departe de Volo. Arhiereul de la Volo, auzind de şcoala română din Velestin, dădu ordin orăşenilor să gonească pe profesor şi să închidă şcoala. Orăşenii n-au vrut să asculte. Aşa, pe la 25 Decembrie, vreo 25 soldaţi turci trimişi de la Volo ridică pe preotul Demetriu Constantinescu şi-l duc ca pe un hoţ la Volo.

[19] BAR, S 32 (12), DCIX.
[20] BAR, S2 (17), CDLV.

Totdeodată, în aceea zi se ceteşte un ἀφορισμός[21] în biserică prin care declară pe preotul român de: ἀπόστολον τῆς Ῥουμανικῆς προπαγάνδας, λυμέωνα, τυχοδιόκτην, διαφθορέα, ἀπατεῶνα, λαοπλάνον[22] şi multe altele, şi ordonă preoţilor să nu facă datoriile religioase nici în casă, nici în biserică la cei care au trimis şi vor mai trimite la profesor român pe băieţii lor şi pe aceştia îi declară de oi râioase şi afară din mandra[23] lui Christos, despărţiţi de turma ortodoxă creştină şi alte multe. Iar pe preot îl închise la Mitropolie, apoi îl judecă la Miglis[24], şi-i ceru potcapul ca să-l despopească, popa nu vru să i-l dea, şi în mijlocul miglisului se sculă arhiereul şi-i luă potcapul din cap şi-l declară despopit, şi apoi iarăşi îl închise. Cu mare zor românii de acolo reuşiră să-l scoată din închisoare, însă n-are voie să iasă din Volo nici să liturghisească, nici să deschidă şcoală, şi bietul preot moare de foame, căci sunt persecutaţi toţi câţi se arată binevoitori către el. Oare Patriarhul de aceea a priimit 60 de mii de franci de la Camera Română, ca să persecute pe preoţii români? Iar guvernul turcesc, care ajută arhiereilor greci, aceasta este răsplata ce ne face pentru bunul tratament ce facem noi turcilor din Dobrogea? Oare nu este vreun chip să scăpăm pe poporul român de jos, din ghiara arhiereilor? Mulţi români de jos gândeau la Unitism, noi le-am spus să aibă răbdare. De când cu Comitetul Macedoromân, românii de jos sunt ca cei persecutaţi de inchiziţie. Preotul Constantinescu zice că arhiereul a spus indirect că-l iartă şi pe el şi pe români, dacă vor cere iertare de fapta rea ce au făcut deschizând şcoală românească şi, dacă vor declara că s-au căit şi că nu vor mai face a doua oară acest păcat și dacă vor cere iertare. Românii tac şi aşteaptă ocazie să-şi răzbune asupra arhiereului, iar şcoala stă închisă întâi că n-are profesor, apoi că autoritatea nu permite. Iată ce lucruri se fac de arhierei.[25]

Scaunul papal a renunţat totuşi la negocierile în vederea unirii aromânilor cu Biserica Romei, dându-şi seama, se pare, că demersurile iniţiate de Ioan D. Caragiani şi Apostol Mărgărit erau motivate mai cu seamă de aspiraţii naţionaliste, nu de convingeri pur religioase. Lui Caragiani, dornic de a emancipa aromânii de sub autoritatea Patriarhiei grecești, nu-i rămânea decât soluția de a convinge autoritățile otomane să permită românilor să-și aleagă preoți ortodocși, care să predea și să slujească în limba română în școli și biserici.[26]

Concluzie

Se poate deduce din scrisorile luate mai sus în discuție că Ioan Caragiani a întreținut de-a lungul anilor, cu o reală și sinceră implicare, o bogată corespondență cu oamenii importanți ai vremii sau cu prietenii săi, pe teme de mare interes pentru el, literare, politice și religioase, pe care le tratează uneori repetitiv, cu numeroase detalii. A fost preocupat să prezinte și în scrisori detalii privind istoria aromânilor, faptele lor de arme din timpul revoluției grecești de la 1821, precum și dorința lor de a se elibera de tutela opresivă a Patriarhiei de la Constantinopol, care interzicea folosirea limbii române în biserici și școli. În scrisorile pe probleme personale, este sincer și solicită cu aceeași sinceritate sfatul destinatarilor.

---

[21] gr. ἀφορισμός : "afurisenie".

[22] gr. ἀπόστολος τῆς Ῥουμανικῆς προπαγάνδας, „apostol al propagandei româneşti"; λυμεών, „nimicitor, pacoste", τυχοδιόκτης, „aventurier"; διαφθορεύς, „corupător"; ἀπατεών, „ispititor viclean"; λαοπλάνος, „înşelător al poporului, impostor".

[23] arom. *mandră* < it. mandra: "stână, mandră", cf. gr. μάνδρα, μανδρί, alb. mandrë, turc. mandra.

[24] arom. *miglise, mingilize* < turc. medjliss: „consiliu, tribunal" .

[25] BAR, S 32 (6), DCIX.

[26] Șerban Tanașoca, *Spicuiri*, p.7; vezi și Claudiu Cotan, *Ortodoxia și mișcările de emancipare națională din sud-estul Europei în secolul al XIX-lea*, Editura Bizantină, București, 2009.

BIBLIOGRAPHY

A. Izvoare și lucrări de referință

ARISTOTELE, *Pasiunile*. Traducere din Retorica lui Aristotele. Cartea II, de J. Caragiani, Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii Romani), 1884.

CORESP. CAR. = *Fondul de Corespondență „Caragiani”,* BAR (Biblioteca Academiei Române), București

S2[27] (1-10) CDLV, BAR, București, emitent Apostol Mărgărit – destinatar I. Caragiani (1877-1878).

S2 (11-20) CDLV, BAR, București, emitent Apostol Mărgărit – destinatar I. Caragiani (1878-1882).

S2 (21-30) CDLV, BAR, București, emitent Apostol Mărgărit – destinatar I. Caragiani (1882-1885).

S2 (31-41) CDLV, BAR, București, emitent Apostol Mărgărit – destinatar I. Caragiani (1885-1898).

S2 (42-49) CDLV, BAR, București, emitent Apostol Mărgărit – destinatar I. Caragiani (1879-1890).

S11 (1-2) DXXIX, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Ioan C. Filitti (1914).

S16 (1-2) DXXX, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar A. Densușianu (1875-1893).

S18 (1-2) LI, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Iacob Negruzzi (1877-1900).

S26 DCCCLXVI, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar principesa Sturdza (1896).

S27 LIV, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Anton Naum 1906.

S27 (1-5) DCCCLXVI, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar D.A. Sturdza (1891-1899).

S29 DCLXVI, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar C. Istrati (1895)

S32 (1-9) DCIX, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Ion Ghica (1880-1881).

S32 (10-15) DCIX, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Ion Ghica (1881-1883).

S32 (16-24) DCIX, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar Ion Ghica (1884-1888).

S52 (1-2) DCCCLXVI, BAR, București, emitent I. Caragiani – destinatar A. Roman (1882-1892).

B. Literatură secundară

ARISTOTEL, *Retorica*, ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftei, Editura IRI, București, 2004.

CARAGIANI, Ioan, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, vol. II, publicat postum de Papahagi Pericle, Editura Cultura Națională, București, 1929.

COTAN, Claudiu, *Ortodoxia și mișcările de emancipare națională din sud-estul Europei în secolul al XIX-lea*, Editura Bizantină, București, 2009.

TANAȘOCA, Nicolae-Șerban „Spicuiri istorice și literare din corespondența lui Ioan D. Caragiani”, p.1, online https://www.academia.edu/10210725/spicuiri_istorice_%c5%9ei_literare_din_coresponden%c5%a2a_lui_ioan_d_caragiani, (accesare 27.06.2023).

[27] S = *Scrisoare*.